

DISPUTATIO THEOLOGICA
IN PARTEM SECUNDAM PRIMI
Articuli Augustanae Confessionis,

De

S. S. TRINITATE

*In Regia Academia Aboënsi loco ordinaria
proposita.*

A

JOANNE ELAI TERSERO
MAJORE S. Theol. Prof. Publ.

Respondente,

ANDREA DANIELIS TRETZIO
CUPRIMONTANO.

In Auditorio superiori ad diem 8. Maij
horis matutinis.

A B O Æ,

Excudebat Petrus Wald / Acad. Typogr. 1646.

THE S. I.

HActenus de essentia & attributis Dei, quatenus eò etiam lumine naturæ quodammodo penetrare possumus, sequitur nunc tertium membrum, quod est de Trinitate personarum, quam sicut nec Ethnicus, nec Turca, nec deniq; Judæus intelligit vel credit, ita hanc doctrinam sola sibi vendicat Ecclesia & Christianorum cætus, eamq; non aliunde haurit, quam ex verbo Dei, peculiari revelatione humano generi patefacto, unde verbum illud *sermo fidei* appellatur 1. Tim. 4: 6. & *mysterium fidei* 1. Tim. 3, 9. Mysterium autem tam Hebræis quàm Græcis rem denotat arcanam & abtrusam: Græcum enim *Mysterion* sine dubio est ab Hebræo *Mistar*, quod descendit à radice *Satar* latuit vel occultum fuit, Et eodem sensu Chaldaicè somnium regis vocatur Dan. 2: 22. Ubi autem doctrina Ecclesiæ mysterium appellatur, intelligitur tale arcanum, quod ab humana ratione sine divina patefactione & Sp. sancti lumine percipi nequeat, ut ait ad hanc vocem Flacius in *clave*. Et ideo evangelii prædicatio dicitur esse *ex revelatione mysterij*, quod temporibus æternis tacitum fuit, Rom. 16: 25. & Eph. 3. 9. Mysterium vocatur quod erat absconditum à seculis in DEO. Quia tantum abest, ut caro & sanguis, id est, humanum ingenium id revelet, Matth. 16: 17. ut ei stultitia potius appareat, & sapientiam hujus mundi infatuat, 1. Cor. 1: 20. & 23. Itaq; certum est, hoc mysterium, sicuti cætera omnia propriè sic dicta, humanæ mentis acie sive lumine rationis, nisi verbo Dei collustretur, nullatenus comprehendere vel explicari posse,

P. 942,

Nam licet intellectum cognoscamus, quicquid cognoscimus, & præterea magnus sit, etiam in media revelatione rationis & disciplinarum philosophicarum usus, ut id S. Augustin. per totum librum secundum de Doct. Chr. luculenter ostendit, adde, quod verbum Dei non contrarietur manifestæ rationi, nec revelatio revelationi, cum utriusque autor sit Deus: Si enim manifestissimæ certæque rationi veluti scripturarum sanctarum obiicitur autoritas, non intelligit (scripturas) qui hoc facit, inquit idem August. Epist. 7. Verum hisce nihil obstantibus, cum de veritate alicujus mysterij quaeritur, nullum judicium permittendum est rationi, imo nec an possibilia sint quæ scriptura tradit, ratio semper assequitur: etsi enim in genere novit Deum facere posse, quicquid ullo modo possibile est, non tamen illico judicare potest, an hoc vel illud possibile sit. Imo ratio sibi relicta multa pro impossibilibus habet, quæ scriptura ut verissima tradit, ut in mysterijs Trinitatis, incarnationis, eucharistiæ alijsque manifestum est: Porro quod impossibile apparet, id rationi contrarium adeoque contradictorium videtur. Quid autem magis contra rationem est, inquit pulcherrimè S. Bernhardus, quam rationem ratione conari transcendere? & quid magis contra fidem, quam credere nolle, quicquid non possis ratione attingere. Relinquitur ergo rationem in veritate mysteriorum fidei dijudicanda judicium certum ferre non posse, sed omnes cogitationes nostras captivandas esse ad obediendum Christo, ut monet D. Paulus 2. Cor. 10: 5.

Bal. 1569.
t. 2. p. 34.

Ep. 190.
p. 914.
Bal. 1566.

Nunc ad ipsum S. S. Trinitatis mysterium demonstrandum properamus. Continetur illud duobus sequentibus membris hujus articuli, quorum prius nunc ex verbo Dei, eodem Deo duce, demonstrabimus, scilicet, unum illum verum Deum esse Patrem, Filium & Spiritum

Spiritum Sanctum, & quod singuli isti sint ille unus verus Deus. Huic autem assertioni propositio illa ex superiori disputatione subternenda est: *Verum Deum unum tantum esse, & præter eum nullum alium*, qua posita, ad divinitatem personarum in S. S. Trinitate demonstrandam nos accingimus. Nec tamen opus erit Patris divinitatem peculiariter adstruere, cum nec Photiniani eam impugnent, & unam ad minimum divinitatis personam omnes concedant. Maxima a. quæstio est de divinitate Filij Dei, cum hæc præcipuè hodie à Photinianis impugnetur, & hac demonstrata, de divinitate Spiritus Sancti non magna amplius erit controversia.

Et cum multa sint argumenta Divinitatem filij Dei ostendentia, nos clarissimos Theologos sequuti, reducimus illa in sex potissimum classes, quarum prima continebit argumenta ex V: T.to, ubi Messias promittitur describiturve. II. Ex Novo Testamento. III. Ex collatione utriusq; Testamenti, ubi ea quæ in V: T.to de vno illo vero & summo Deo dicuntur, Christo accommodantur in Novo. IV. Ex attributis divinis. V. Ex operibus Divinitati proprijs. VI. Deniq; ex doctrina Ecclesiæ & purioris antiquitatis consensu,

De Christo loquuntur *Moses, Psalmi & Prophete*, ut ait ipse Salvator Luc. 24: 44. Et ut ab ipso restorationis exordio ordiamur, producamus protevangelium Gen. 3. *Ponam (inquit Deus serpenti) inimicitias inter semen tuum, & semen mulieris, & illud conteret tibi caput.* Per serpentem a. hic loci Diabolum intelligi humani generis alastorè, qui scil. per naturalem serpentem locutus est, omnium Christianorum confessione constat, deinde per caput ejus Diaboli potentiam denotari, neq; dubium esse potest.

test. Ad conterendum autem caput ejus, id est destruenda opera & potentiam Sathanæ, non sufficere potuit finita virtus alicujus creaturæ, sed infinita ipsius Dei, itaq; necessarium erat Messiam Deum pariter & hominem fore.

6. Et jam inde usq; hanc doctrinam in Patriarcharum Ecclesia sonuisse, constat ex opinione Evæ, quæ Cainum enixa, *acquisivi inquit virum Iehovah*, id est, promissum, Messiam Theanthropon, Deum pariter & hominem. Et ex Lamechi expectatione, qui edito in lucem filio *Noachi* nomen imposuit, quod is consolaturus esset humanum genus, maledictionemq; sublaturus, cui terra ob peccata obnoxia erat. Id autem nemo nisi ipse Deus præstare potuit. Idem ex promissione Abrahamo facta, & Isaac Jacoboq; repetita constat; cum enim in semine eorum benedicendæ erant omnes, quæ ab exordio mundi fuerant, & usq; ad ejusdem finem futuræ essent, gentes terræ, necessarium erat semen illud futurum esse plus quam humanum.

7. Sed longum foret si ejus generis singula prosequeremur, quæ Moses de venturo Messia vaticinatur, ad psalmos accedim⁹, neq; p singulos ire anim⁹ est, sufficiat secund⁹, quem de CHRISTO loq etiam Hebræi non diffitentur, & firmat Petrus act. 4: 25. & Paulus act. 13: 33. & Heb. 1: 5. in psalmo isto Deus Pater filium alloquens, *Filius meus inquit es tu, ego hodie genui te.* Psalmo autem talis apponitur clausula: *Beati omnes, qui confidunt in eo. At non beatus sed maledictus est vir qui confidit in homine & ponit carnem brachium suum, & à Iehovah recedit cor ejus. Benedictus vero qui fidit in Iehovah, & est Iehovah fiducia ejus. Jer. 17: 5, & 7.* Syllogismus talis confici potest: In quo confi-

confidere jubemur, is non nudus homo est, sed ipse verus & summus Deus, ut patet ex Jeremia. At in filio confidere jubemur, ut ex Psalmo constat, ergo filius est ipse verus & summus Deus.

Ex Prophetis adferimus primum illustre illud dictum *El. 35. 4. confortamini, ne timeatis, ecce Deus vester cum ultione veniet, cum retributione Dei: Ipse veniet & salvos faciet vos. Tunc aperientur oculi cæcorum, &c.* Hunc autem textum de Messia loq. certum est ex Christi allegatione *Matth. 11. 4. neq; unquam ista impleta sunt nisi eo tempore, & a Christo.* Christus itaq; est Deus ille Israelis⁹ cujus adventus promittebatur. Nec minus luculentum de divinitate Filij Dei testimonium habetur *Zach. 2. 8. Sic dicit Iehova Exercituum, post gloriam mittet me ad gentes, & scietis quod Iehovah Exercituum miserit me. Jehovah exercituum est qui mittit, & Jehovah exercituum est q ab eo mittitur ad liberandum populum suum, habitaturus in medio ejus.* Quis autem is esse potest, nisi Christus Dei Filius, à patre suo missus, ut homo factus, liberaret genus humanum? Ergo Christus Dei Filius est Jehovah exercituum, i.e. verus ille & summus Deus⁹.

Secunda classis continet argumenta Novi Test. & primo adducimus testimonia ex Angelo & Zacharia. *Luc. 1. quorum ille v. 16. de Baptista ita loquitur: Multosq; filiorum Israel convertet ad Dominum Deum ipsorum, nam ipse præcedet in conspectu ejus cum spiritu & Virtute Elie.* Hic verò, *v. 76. Tu puerule Propheta Altissimi vocaberis, præibis n. ante faciem Domini, ut paves vias ejus.* Hic ante quem Baptista præcessit, & cui adventanti viam paravit, vocatur nunc Dominus Deus Israel, nunc simpliciter Dominus, nunc Altissimus⁹. Quorum postremum inter alia unius illius

lius Dei nomina, est eius maxime proprium, ut fatetur ipse Socinus in tract. suo de Deo, Christo & Sp. Sancto. At is fuit Christus ut manifestum est: Baptista enim non patris fuit præcursor, sed Filij: Ergo filius est Dominus Deus Israelis, &c.

10.

Deinde adferimus classicum illum locum Joh. 1:1. *In principio erat verbum & verbū erat apud Deum, & Deus erat verbū, & v. 3. Omnia per hoc facta sunt, & v. 10. In mundo erat & mundus per illud factus est.* Per verbum autem Christum denotari Johannes ipse suorum verborum optimus interpretes testatur, cum versu 14. hujus capituli, & *verbum inquit caro factum est, & commoratum est inter nos, & vidimus gloriam ejus, gloriam ut unigeniti à patre: tum 1. Epist. 1:1. ubi Christum verbum vitæ expresse vocat, & Ap. 19:13. vocatur inquit nomen ejus verbum Dei.* Christus ergo est Deus ille, qui fuerat in principio scilicet creationis, ita ut mundus & omnia per ipsum facta sint, & sine ipso factū sit nihil quod factum est. Quod & Paulus confirmat Coll. 1:16. & Heb. 1:10.

II.

Tertium Testimonium exhibet nobis Thomas hactenus incredulus, nunc Dominum suum agnoscens, cum Joh. 20:28. conspecto atque contrectato Christo inquit, *Domine mi & Deus mi*, quæ verba non exclamationem denotant ad Deum Patrem, ut Socinus perversè ea interpretatur, sed compellationem ad Christum, quo cum loquebatur, idque vel inde est manifestum, quod pro vocativo hic nominativus usurpetur: *HO KYRIÓS MOV KAI HO THEÓS MOV*, quod in exclamationibus nunquam usu venire observant Græcæ literaturæ periti.

12.

Quantum nobis suppeditat Paulus act. 20:28. *Attendite inquit vobis & toti gregi, in quo vos Sp. S. constituit* Episco.

*Episcopus, ad pascendum Ecclesiam Dei, quam acquisivit pro-
prio sanguine.* Hic qui sanguine acquisivit Ecclesiam
vocatur Deus, is a. est Christus Filius DEI: non n. Deus
Pater carnem & sanguinem habet; sed verbum caro
factum, sanguine suo acquisivit Ecclesiam, h.e. semet-
ipsum & animam suam tradidit pro Ecclesia ut illam sancti-
ficaret, Eph. 5:25.

Quintum habetur Rom. 9:5. quorum sunt patres, & ij ex
quibus est Christus quo ad carnem, qui est supra omnes Deus lau-
dandus in secula. Hic Christus itidem disertè deus vo-
catur, non secundarius aliquis, sed Deus super omnes (seu
ut alij, super omnia,) & quidem benedictus in secula. Quæ
cuncta si simul sumantur, nemo tam infrunitus est, qui
ijs summi illius ac veri DEI, descriptionem contineri nō
videat: nam Mar. 14:61. illud benedictus uni vero DEO
tribuitur, Tunc es Christus filius benedicti illius? & sic Rom.
1:25. & 2. Cor. 11:31. illud benedictus in secula soli summo DEO
adscribitur, & ita etiam hodie Hebræi DEUM DEIq; no-
men hoc modo exprimunt, cum dicunt: HAKKADOSCH
BARUCH HU sanctus & benedictus ille. Item HASCHEM
HITBARECH, nomen illud benedictum.

Et sextum 1. Tim. 3: 16. Sine controversia magnum est
pietatis Mysteriū, Deus conspicuus fact⁹ est in carne. Deus inq̃t,
non qui metaphorice & per similitudinem ita dicitur,
sicut homines DEI nonnusquam in Scriptura vocantur,
nam tales in carne conspici nullum est mysterium. Re-
stat itaq; ut de vero & naturali DEO Paulus loquatur, qui
non alius est quam Christus, seu verbum, quod caro fa-
ctum est.

Septimum extat Tit. 2:13. Expectantes beatam illam
spem & illustrem illum adventum gloria magni illius Dei ac ser-

vatoris nostri I. C. Hic Christus, cujus gloriosus adventus ad iudicium expectatur, vocatur DEUS, & quidem magnus ille DEUS. Sicut aliàs illustris ille in extremo die adventus, non patri, sed filio tribui solet, ut videre est 2. Thess. 2:8. & 1. Tim. 6:13, & 2. Tim. 4:1. & 8.

16. Octavum habetur 1. Joh. 5:20. *scimus quod filius Dei venit & dedit nobis mentem, ut cognoscamus illum, qui verax est, & sumus in verace illo* (seu ut alij in vero illo) id est in Filio ejus Iesu Christo, hic est verus Deus & vita aeterna. Particula autem hic non ad alium quam ad Christum referri potest, cum ejus proximè facta sit mentio. Huc accedit q. d. S.^{ra} vitæ appellationem filio unice tribuat, ut patet Joh. 1:4. & 14:6. & Coll. 3:4. & in hujus Epist. cap. 1:2. Christus itaq; vita nostra, est verus ille DEUS. Et ut cognoscas per verum DEUM hic intelligi summum illum & naturalem DEUM, observabis contra Socinum illud ALE T I N O N de patre & filio hic promiscuè usurpari. Ibi n. ut cognoscamus verum illum de patre dicitur, & sumus in vero illo, de Filio, & hic est verus Deus, id rursus de filio dicitur, ut ostensum est. Hæc sunt loca N. Test.^{ti}, ubi Christus disertè DEUS vocatur. His addantur circumscriptiones, quæ non nisi soli DEO competunt, & Christo in N. Test. to tribuuntur, utpote, quod 1. Cor. 2:8. vocetur Dominus gloria, in Apoc. primus & novissimus, principium & finis. Item, Rex regum & Dominus Dominantium. Filius autem Dei passim vocatur, nec id simpliciter tantum, sed unigenitus Joh. 1:14. & proprius Rom. 8:32. sicut & Joh. 5:18. præ cuius excellentia Angeli non filij, sed ministri sunt, Heb. 1:13. Ex quibus clarissimè colligitur Christum, verum atq; naturalem DEI esse filium, ab alijs q. vel gratia vel officio tales sunt, distinctum, & hæc secunda est classis.

Tertia

Tertia Classis conjungit Testimonia ex utroq; Testamento, ostendens dicta illa, quæ citra controversiam de Deo Israelis, i.e. summo illo numine in V. T. loquuntur, aptari Christo in Novo. Atq; vim argumentorum hujus classis declinare non possunt, quicunq; utrumq; Testamentum recipiunt. Formato enim Syllogismo cujus Major propositio conceptis verbis continetur in V. T. & minor in novo, infallibilis sequitur conclusio Christum esse verum Deum. Ita Num. 21:6, dicitur *Iehovah immisisse in populum ignitos serpentes, qui populum mordebant.* At Paulus hoc Christo tribuit I. Cor. 10:9. Sic quod de Deo Israelis dicitur *Psal. 68:18. Ascendisti in altum, duxisti captivam captivitatem, accepisti dona hominibus,* id Paulus *Eph. 4:8.* de Christo dictum esse testatur, & illud *Psal. 97:8. Procumbite coram eo omnes Angeli,* id Epist. ad Heb. cap. 1:6. de Christo dici asserit. Et ita *Psal. 102:26. Tu Domine à principio terram fundasti, & cali sunt opus manuum tuarum,* & cætera quæ sequuntur, de Christo dicta esse eodem capite v. 10. confirmatur. Conferantur item loca *Esa. 40:3. & Mal. 3:1.* de antecambulone Domini, cum Exordijs omnium Evangeliorum *Matth. cap. 3:3. Marc. 1:1. Luc. 3:3. & Ioh. 1:23.* & constabit Christum esse illū ipsum Adonai Deum Israelis, templi DEI Dominum. Item, *Esa. 8:13. de lapide offensionis & petra ruinæ,* cum *Rom. 9:33. & Esa. 45:21. & 23.* quod omne genu Jehovæ flectendū, cum *Rom. 14:11. & Esa. 61:1. & 8.* quod Jehovah sit missus ad Evangelizandum afflictis, cum *Luc. 4:17.* Item *Isa. 2:28.* cum *Aët. 2:17. & Zach. 12:10.* cum *Ioh. 19:37.* Alijs ejus generis adducendis nunc supersedemus, properantes ad classem sequentem.

IV. Classis argumenta complectitur ab attributis divinis deprompta, quæ re ipsa idem sunt cum DEI

essentia, hæc Christo in Scriptura tribuuntur, cū Generaliter, ut Ioh. 16: 15. omnia quæ Pater habet, inquit Chr. mea sunt, & c. 17: 10. & mea omnia tua sunt, & tua mea sunt, & Coll. 2: 9. in eo (Christo) inhabitat omni plenitudo Deitatis corporaliter, tū specialiter, aternitas, immensitas, omnipresentia, omnipotentia, omniscientia, divinus cultus.

19. *Æternitas* propriè scil. ita dicta, uni soli vero DEO competit. At hæc Christo tribuitur Mich. 5: 2. *Et tu Bethlehem Euphrata, quæ parvula es ut sis in millibus Iehuda, ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel, & egressus ejus ab initio, a diebus seculi, ut habet versio Pagnini, vel ut alij, & excitus ejus à seculo, à diebus aternitatis.* Quod autè hæc prophetia de Christo dicatur, constat ex ejus allegatione Matth. 2: 6. sicut autem illud Jeze egredietur, temporalem ejus nativitatem denotat, sicut vox illa usurpatur Gen. 15: 4. & 2. Sam. 7: 12. & 2. Reg. 20: 18. Ita Mosaoth exitus, æternam ejus generationem significat, respectu cujus Christus ab æterno est, sicut & Esa. 9: 6. dicitur *pater aternitatis* & 1. Ioh. 5: 20. ipsa vita æterna, quod scil. in se credentibus auctor sit vitæ æternæ, quod esse nequiret nisi ipse æternus esset. Idem constat ex periphrasi illa in principio erat verbum, si enim Christus erat in principio antequam mundus crearetur, tum fuerat ab æterno, quia nihil erat ante omnium rerum creationem, nisi quod fuerat ab æterno, & ideo etiam scriptura ita DEI æternitatem describit Ps. 90: 2. & Pr. 8: 22. & Ioh. 17: 5. & alibi passim.

20. Omnium autem clarissimè æternitatem Christi exponit Johannes in Apocalypsi, cap: 1: 8. *Ego sum A & O principium & finis dicit Dominus* (qui scil. Johanni apparuit & cum ipso loquebatur vers. 16. & 37.) *qui est, & qui erat, & qui venturus est.* Æternitatem autem hac periphrasi denotari vel inde constat, quod Dei Patris aternitas

codè

eodem etiam modo supra describatur, vers. 4. & ita Hebraei nomen illud tetragrammaton exponunt, ut Buxtorfius in lexico ad vocem Haiah ex libro Schemoth rabba & paraphraste Chaldaico ostendit.

Quod autem *Immensitas*, & quæ hanc continuò sequitur *omnipræsentia*, sit summi Dei proprietas supra demonstratum est. Hanc autem Christo competere ex colloquio ejus cum Nicodemò *Ioh. 3:13.* colligitur: *Nul- lus inquit ascendit in cælum nisi qui descendit de cælo, filius hominis qui est in cælo.* Filius hominis id est, Christus, qui cum Nicodemò in terris loquebatur, simul in cælo erat. Videatur de hac re B. Aug: in epist. ad Dardanum quæ est 57. & tract: 50, in cap. 12. Joh. & Joh. Damascenus l. 3. de div. œcon. c. 3. 21.

Omnipotentia, quæ etiam citra controversiam solius Dei est proprietas, Christo disertè tribuitur *Apoc. 1:8.* *Qui est & qui erat, & qui futurus est, ille inquam omnipotens, & Christus ipse hanc sibi vendicat Ioh: 5: 19. Quæcunq; enim, inquit ille (pater) facit, hoc etiam Filius pariter facit. Pater a. omnia facit. Ergo & Filius. Si vero filius omnia facit ut pater, ergo perinde ut pater omnipotens est. Nec obstat quod versu eodem dicatur, filium non posse à semetipso operari, nisi viderit patrem operantem. Sicut n. filius non est à semetipso, ita nec à semetipso quicquā operatur, sed sicuti essentiam, ita & operandi facultatem seu omnipotentiam, quæ cum essentia eadem prorsus est, à patre suo habet, quam licet à patre, in se ipso tamē habet, sicuti potentiam suscitandi mortuos & vivificandi, quæ certè omnipotentiae opera sunt, in semetipso habere dicitur vers: 21. Quod autem eadem ipsi monstrari, vers. 20. & dari v. 27. dicantur, id inde est, quod omnipotentiam illam non tantum ut Deus ab æterno habeat, sed etiam ut homo eam in tempore acceperit.*

Omniscientiam etiam scriptura soli Deo vindicat,
 quæ per cordis humani scrutationem familiariter de-
 scribi solet, ut videre est *1. Reg. 8:39. Psal. 7:10. & 44:22. &*
Jer. 17:9. At hæc Christo tribuitur, *Ioh. 2:24. Ipse a. Iesus*
non credebat semetipsum eis, quod ipse noscet omnes, nec opus ha-
bebat ut quisquam testaretur de homine, ipse enim sciebat, quid
esset in homine. Et *Ioh. 21:17. Domine inquit Petrus, tu nosti*
omnia. Et *Coll. 2:3. in quo (Christo) sunt omnes thesauri sa-*
pientia ac cognitionis absconditi. & Apoc. 2:23. scientia inquit
ipse Christus omnes Ecclesia quod ego is sum, qui scrutor renes
& corda. Quod autem *Matth. 24:36. & Mar. 13:32. diem*
extremi iudicii ignorare dicatur, id humanæ naturæ ex
sese tribuendum est, cuius respectu Luc. 2:52. ut statura,
ita & sapientia profecisse dicitur ac gratia apud Deum & ho-
mines, Hoc est, verè, & non secundum opinionem ho-
minum tantum, ut id interpretatur Erasmi Roterd.

disput.
 contra Co-
 letum.

Ad Attributa Dei referimus etiam *divinum cultum,*
i. e. adorationem, invocationem & templi possessionem. Licet
 autem *adoratio* in Veteri Test: quemvis cultum & hono-
 rem denotet, etiam qui creaturis debetur, in Novo tn.
 non nisi pro divino cultu accipitur, ut Christus inquit
Matth. 4:10. Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli servies. Et
 ideo nec Angelus *Apoc. 19:10. nec Petrus Act. 10:26. adorari*
se patiuntur. Similiter *invocatio* non nisi omnipotenti
 competit, eiq; omniſcienti, qui scilicet solus supplicum
 omnium preces exaudire potest, & quod precantur,
 præstare. Deniq; nec *templum* utpote locus divino cul-
 tui destinatus, cuiquam debetur nisi summo Deo, atqui
 hæc Christo in scriptura tribuuntur, & *adoratio* quidem
Heb. 1:6. & adorent eum (filium scil: seu primogenitum)
omnes Angeli, Invocatio verò Ioh. 14:13. Quicquid inquit
 ipse

ipse Christ. *petieritis in nomine meo, hoc faciam, ut glorificetur Pater in filio, & v. 14. si quid petieritis in nomine meo, ego faciam.* Deniq; templum & quidem ipsum Hierosolymitanum, ad quod in primis Vet. Testamenti cultus alligatus erat, Christi esse testatur Malachias 3:1. *Ecce, inquit ego mitto legatum meum, & preparabit viam ante faciem meam, & statim veniet ad templum suum Dominator, quem vos queritis, & legatus federis, quem vos optatis.* Nam hæc de Christo esse prædicta in superiori classe ostensum est. Hinc itaq; syllogismus talis conficitur: cui competit adoratio (religiosa scilicet) & invocatio, cuiq; templum illud Hierosolymitanum dicatum est, is est verus Deus, sed Christo ea competunt. Ergo est verus Deus. Ubi hoc obiter notandum, Pontificios sua sanctorum adoratione & cultu nec non templorum dedicationibus præclarum, hoc argumentum quantum in ipsis est non labefactare modo; sed & prorsus evertere, utut ex distinctione illa inter *latreian* & *duleiam* velum errori quærere conantur, sicuti Socinus id adversus Viecum hominem Pontificium vehementer urget.

Sed in hac re inter se dissident Novi Photiniani: 25.
 alij enim Christum adorandum & religioso cultu prosequendum esse pernegant, ut *Christianus Francken, & Franciscus Davidis*. Alij Christum, licet creaturam, eo tamē cultu ac fiducia & adorandum esse & invocandum asserunt atq; Deum ipsum, sicuti *Faustus Socinus* contra ipsos de adoratione Christi disputans, conceptis verbis loquitur cap. 1. Ita tamen id adstruit, ut doceat invocationem illam Christi non esse necessariam, si videlicet quis tanta fuerit præditus fide, ut ad Deum ipsum (ejus itidem verba refero ex cap. ejusdem disp. secundo) perpetuò rectā accedere audeat, nec consolatione quæ ex Christi fratris sui per omnia tentati invocatione profi-

proficiscitur, indigeat, huic non opus esse, ut Christum invocet. Deniq;
 non desunt inter eos, qui damnata Francisci & rejecta e-
 tiam Socini sententia, censeant Christum utut creaturā
 necessariò tamen ab omnib⁹ omnino invocandum esse.
 Itaq; ipsos mutuis gladijs invicem econfodiendos com-
 mittimus, & id observamus posteriores hosce licet di-
 vinum cultum Christo tribuant, nehilum tamen primis
istis esse meliores: nam eo ipso quo Christum creatu-
 ram faciunt, invocandum tamen & divino prosequen-
 dum cultu docent (sicuti id Socinus secundo cap. exem-
 plo Stephani prolixè demonstrat,) id ex illarum certè
 mente est *colere creaturam, & servire ei praterito creatore,*
qui est benedictus in secula, Rom. 1:25. & servire ijs, qui natu-
ra non sunt Dij, Gal. 4:8. At id aperta est idololatria, ut cita-
 tis locis Paulus docet. Neq; ipsos juvat, quod dicant
 cultum illum non in creatura terminari, sed ultimo ad
 Deum referri, sicuti inde c. l. suæ causæ præsidium qua-
 rit Socinus: nam eodem modo Ethnici coluerunt so-
 lem & lunam, ut minutos Deos summo illi subjectos,
 quæ tamen idololatria est, id est, *commutatio gloria in-*
corruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis homi-
nis, ut eam describit Paulus Rom. 1:23.

26. Quinta Classis continet argumenta ab operibus⁹
 divinis, quæ cùm ingenere Christo tribuuntur ut *Ioh. 5:17.*
Pater meus usq; adhuc operatur, & ego operor, quæ autem?
quacunq;, inquit *v. 19. ille facit, hæc etiam Filius pariter facit,*
tùm in specie, utpote creatio, conservatio, salvatio, miraculorum
patratió, & donatió Sp. Sancti.

27. CREATIONEM soli Deo competere ita manife-
 stò scriptura testatur ut neq; Photiniani negare audeant.
 Sed & Christo non minus manifestò tribuitur, *omnia*
 inquit

Fidelis & Veris & primus vocati estis etc. it. eis. cap. 12. Πάσης & πνοσόνος δια δε. λ.
 inquit Iohannes cap. 1:3. per illud (verbum) facta sunt, ^{eadem legi} & sine ipso factum est nihil quod factum est, & v. 10. Mundus per illud factus est. Et Coll. 1:16. per eum (Filium) omnia quae in caelis sunt, & quae in terra, visibilia & invisibilia, sive throni, sive domi- ^{1.1. Col. 1.} nia, sive imperia, sive potestates, omnia inquam per eum & in eum condita sunt. Ut autem inter facere & creare magnum est discrimen, cum fieri etiam dicatur, quod est materia, producitur, creatio autem fiat ex nulla praexistente materia, omnia tamen adeoque ipsum mundum, cuius ambitu coelum & terra continentur, facere, idem prorsus est atque creare, unde apparet Socino in hac distinctione nihil prorsus esse subsidij. Et tantundem ipsius causae partrocinatur, quod dicat per Christum omnia facta, non vero ab ipso, sive ipsum ea fecisse, nam utrumque in N. T. habetur expresse. Apostolus en. Heb. 1:10. Tu Domine, inquit de Filio, in initio terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt caeli, & in citato loco Joh. 5. dicitur Filius facere quaecunque Pater facit. Nec obstat, quod obijcit Socinus, Filium primogenitum omnis creaturae ibi vocari, nam ita vocatur, non quod primo sit genitus inter creaturas, sed quod prius sit genitus quam ulla creatura, ipse enim est ante omnia, & omnia per ipsum consistunt Coll. 1:17. sicut & omnia per ipsum sunt condita v. 16: ita & principium creaturae Dei vocatur Apoc. 3:14. non quod ut homo creatus sit ante omnia, nam id aperte falsum est, sed quod principium & causa omnium sit, & author non creationis tantum, sed & restorationis, sicut vox principij etiam eodem sensu accipitur cap. 21:6. Ego sum inquit Deus Pater, principium & finis.

Creationem arctissimo nexu consequitur CON- 28.
SERVATIO, ab illa n. non nisi connotatione quadam, ut loquuntur, differt: Conservare enim cum de Deo dic-
 citur,

carent, illustri miraculo hanc potestatem sibi asseruit. Quo ad consummatam verò, quam in vitæ æternæ collatione positam esse diximus, ex *Ioh. 10:27. Oves meæ vocem meam audiunt & ego vitam æternam do illis.* Imo ipse vita illa est *Ioh. 11:25. & 1. Ioh. 1:2, & cap. 5. ult.* Christus itaq; cum sit propriissimè dictus Salvator, verus utiq; Deus est.

Vera MIRACULA propria autoritate facere soli DEO competere ostendunt inter alia loca *Psal. 72:18. & 136:4.* Sed eo modo Christus infinita propè miracula fecit, ut testatur D. *Joh. cap. 21:30. ex ijs autem quæ scripta sunt,* præcipua censentur: mortuos in vitam revocare, demonia eijcere, morbos quosvis verbo vel nutu depellere. Hæcce autem Christum præstitisse abunde testatur tota Evangelica Historia, idq; propria autoritate teste, *Ioh. cap. 5:21. sicut inquit, Pater suscitavit mortuos & vivificat, ita & Filius quos vult vivificat.* Quin miraculorum omnium maximum erat quod propria virtute & potentia è mortuis resurrexit, sicuti antè prædixerat *Ioh. 2:19. Solvite templum hoc & in tribus diebus erigam illud, & Ioh. 10:18. nemo tollit eam (animam) à me sed ego pono eam à me ipso, potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo rursus sumendi eam.* Nec ipse tantum miracula propria autoritate patravit, sed & Apostolis potestatem talia nomine ipsius faciendi impartitus est, ut ipse ait *Marc. 16:17. per nomen meum demonia eicient, & quæ sequuntur.* Quod etiam ab Apostolis factitatum esse testantur acta Apostolica c. 3:6. *In Nomine IESU Nazareni inquit Petrus claudio surge & ambula, & alibi passim.*

Deniq; SPIRITUM SANCTUM DARE, cum Sp. Sanctus ipse Deus sit, uti postea ostendetur, nemo potest, nisi ipse sit DEUS. At Christus dat Spiritum Sanctum, semel in

terra, cum post resurrectionem *flavit in eos* (Apostolos) & *di-*
xit, accipite Sp. Sanctum Ioh. 20:22, & deinde de coelo die
Pentecostes juxta promissionem suam Ioh. 15:26. *quem*
(Paracletum) *ego mittam vobis à Patre*, & ideo etiam dici-
tur *spiritus Christi*. Rom. 8:9. Quomodo ergo Deus non est,
qui dat Spiritum Sanctum? Ino quantus Deus qui dat

Deum? neq; enim aliquis discipulorum ejus dedit Sp.
Sanctum, orabant quippe ut veniret in eos, quibus ma-
num imponebant, non ipsi eum dabant, ut inquit Au-
gustinus.

1. 15. de Trin
cap. 16. t. 3.
p. 473.
Bas. 1569.

32.

Et hætenus quinque classes, in quibus argumenta ex
solis scripturis deprompta sunt, quin multo etiam plu-
ra adduci possent, sed hæc ad convincendos Neophoti-
nianos sufficere omnino videntur: nec enim, si pericu-
lum facere lubeat, ullum erit Socini & complicum ejus
contra divinitatem Filij DEI, argumentum, quin ex hi-
sce quæ dicta sunt, solidè & sufficienter confutari queat,
quod obiter hic adversus Pontificios notandum erit, qui
contra sufficientiam Scripturæ disputantes, dicunt nul-
los hæreticos ex scriptura, seclusa traditione non scripta,

cap. 3. con-
tra Vieikum

sufficienter & efficaciter refelli posse. De qua con-
fessione ita sibi gratulatur Socinus, ut Pontificios tanquã
in triumphum ducens, nobis illud Vieki adversarij sui
objiciat: *Certissimum esse Evangelicos, nec audere, nec posse,*
cum Photinianis de Trinitate & de Christo ex sola S.^{ra} disputare.
Contra vero nos ex solis scripturis ostendimus CHRI-
STUM, i.e. JESUM NAZARENUM, esse semen illud benedictum, victorem
diaboli, Filium Dei, & in cuius cõsuetudine ipsa salus & beatitudo nostra p. sita est,
Deum Israelis, Dominum Exercituum, Altissimum illum, & Deum per quem
omnia, & ipse mundus factus est, Deum illum verum, Deum Magnum, &
Deum in secula benedictum, Dominum gloriæ, primum & novissimum,
principium & finem, Regem regum & Dominum dominantium, quem popu-
lus Israeliticus in deserto tentavit, Deum illum Sinai qui ascendit in altum,
quem adorant Angeli, cuius manuum opera sunt cœli, illum ipsum DEUM,

qui sit

qui sit aternus, qui immensus, qui omnipotens, qui omnia novit, quiq; scrutatur renes & corda, cui debetur adoratio, cui invocatio, cui dicatum est templum Hierosolymitanum, omnium rerum creatorem & conservatorem, humani generis Salvatorem, Miraculorum patratores, qui dedit Apostolis Spiritum Sanctum. Hæc inquam omnia in Scriptura ita clara & perspicua sunt, ut qui ea non vident, illis procul dubio *Deus hujus seculi mentes excacarat, ne irradiaret eos lumen Evangelij gloriæ Christi*, ut ait Apostolus 2. Cor. 4:4.

Restat itaq; VI. & ultima Classis, in qua ostenditur, quid Ecclesia inde usq; ab Apostolorum temporibus de divinitate Filij Dei docuerit, & quomodo scripturæ dicta à nobis allata intellexerit. Nam licet invictissima prorsus argumenta nobis suppeditet ipsa scriptura, quæ etiam sufficienter sicubi opus est, semet ipsam interpretatur, eum videl. ad obscuriores locutiones illustrandas de manifestioribus sumuntur exempla, & quædam certarum sententiarum testimonia dubitationem de incertis auferunt, ut inquit Augustinus. Magna tamen robor est, si Ecclesiæ consuetudo & traditio cum certis & manifestis scripturæ testimoniis consentiat. Ut vere loquitur Chem. in examine de tradit. nullum enim est dubium, quin, ut idem alibi dicit, illa sola doctrina vera sit, quam Apostoli tradiderunt, quam primitiva Ecclesia ab Apostolis acceptam professæ est. Quantum itaq; in hoc argumenti genere situm sit momenti ita liquet.

Producemus autem testimonia ex Antiquissimorum Patrum monumentis, qui ante Nicænum Concilium vixere, sequentes enim Patres, cum suspectæ apud adversarios fidei habeantur, nunc non sollicitabimus. Itaq; ante omnia ipsum *Symbolum Apostolorum* adducimus, in quo Ecclesia profitetur se credere non in Deos, sed Deum, nec minus in Filium & Sp. Sanctum, quam in Deum Patrem.

Ex Patribus autem primus merito debetur locus S. IGNATIO Martyri, Theophoro dicto, qui, teste Eusebio ipsius Magni Petri successor in Episcopatu (Antiocheno) con-

33.

de D. Chr.
l. 2. cap. 9.
p. 127.

p. III.

34.

35.
l. 3. hist. Ecc.
cap. 36. l. 3.
p. 57.
Basil. 1542.

stiterunt est, cujus epistolas quotquot invenire potuit, collegisse se dicit ejus æqualis S. Polycarpus in ep. ad Philipp. quæ una cum Ignatii Epistolis habetur in Orthodoxia Patrum, quarum septem meminit lib. de script. Eccl. S. Hieronymus. Epistola ad Ephesios ita scribit Ignatius: Medicus noster est solus verus Deus, unigenitus & visibilis, Dominus omnium, unigeniti pater & genitor. Habemus autem Medicum etiam Dominum nostrum Jesum Christum ante secula filium unigenitum. Et in principio verbum, postea vero hominem ex Maria Virgine. Et paulo post:

Dominus a. noster & Deus Jesus Christus, qui est Filius Dei vivi primò videlicet fecit & sic docuit. Item Epistola ad Romanos, bestiis

„ jam obijciendus, concedite inquit, ut sim imitator passionum Dei mei,

„ Ex cæteris quoq; Ignatii epistolis testimonia afferri possent, sed cum non sint ex omni parte indubitata, eas in subsidium non vocamus, hanc verò ad Rom. genuinam esse, certum est ex Hieronymo, qui lib. de Scr. Eccl.

„ integrum istum locum hujus Epistolæ exscribit: A Syria

„ Romam usq; cum bestiis depugno, &c: Item illud: Frumentum Christi sum, „ dentibus bestiarum molar, idemq; facit Eusebius loco supra citato.

36. Similia docet S. Johannis Evangelistæ discipulus

S. POLYCARPUS, itidem Martyr, ut non tantum ex epistola ejus cujus nunc memini, liquet, sed etiam ex ultima, precatatione ejus cum ad rogam properaret, quæ extat in epist. Smrynensium, quærum doctor ille erat, & habetur apud Euseb. ubi inter alia, verus es tu, inquit, & sine mendacio Deus. propterea in omnibus laudo te, & benedico tibi, & glorifico te, per æternum Deum & pontificem Jesum Christum dilectum Filium tuum, per quem & cum quo, una cum Sp. Sancto sit gloria, & nunc & in futura secula, Amen. Et cum Amen insonuisset, oratione completa subiiciunt ignem.

37. Ex Secundo seculo primo loco ponimus JUSTINUM Philosophum & similiter Martyrem. Hic in primis & ante omnia unum solum verum Deum esse docet, quod non tantum integro libro, quem de Monarchia Dei conscripsit, demonstrat; sed & dialogum suum

cum

cum Tryphone Judæo de veritate Christianæ religionis
ab hac quæstione orditur dicens: Neq; unquam alius erit o
Trypho, neq; à condito seculo fuit Deus, præter eum qui fecit ac disposuit
universitatem istam, neq; alium nostrum & alium vestrum ducimus Deum:
sed illum ipsum qui eduxit Patres vestros ex terra Egypti, neq; in alium quequā
speramus. Et in Apolog. ad Ant. Nos solum Deum adoramus, &
vobis in rebus aliis læti inservimus, imperatores ac principes hominum
esse profitentes.

p.228.

At in ead. Apol. testatur Christum esse il-
lum ipsum Deum, qui Mosi apparuit, & qui populum
eduxit, ubi ait: In specie ignis è rubro cum eo (Mose) collocutus est
Christus noster, & ad eum dixit: solve calcamenta tua. & infra: Ex scrip-
tis quoq; Mosæ id patebit (Christum sc. Angelum Dei vocari) in quibus
hoc sit dictum. Et locutus est Mosæ Angelus Dei, in flamma ignis è rubro, &
dixit: Ego sum existens ille, Deus Abraham, Deus Isaac & Deus Jacob, Deus
patrum tuorum: descende in Ægyptum &c. Verba autem hæc fecimus, (in-
quit porro, ut probaremus Filium Dei & Apostolum esse JESUM istum Chri-
stum, qui prius verbum existens, cum aliquando in forma ignis, aliquando in
immagine corporeorum apparuisset, nunc porro de voluntate Dei, humani ge-
neris causa homo factus &c. Et ad removendam a Christianis

Atheismi suspicionem ita dicit: Verum hunc ipsum (Deum) in apol. ad
& qui ab eo venit Filium & Spiritum Propheticum colimus & adoramus, cum
ratione & veritate venerantes, & infra: Quis sanus non fatebitur (nos mini-
me atheos esse) cum horum omnium (doctrinæ Christianæ) Magistrum ha-
beamus, qui in hoc ipsum genitus, & sub Pontio Pilato crucifixus est JESUM
CHRISTUM, eundemq; quod ipseus veri & singularis Dei Filium esse edocui-
mus, secundo loco, ac spiritum propheticum tertio ordine nos cum ratione
venerari & colere demonstrabimus.

p.115.

Et in Tryphone Divinitatem
Filij Dei inde demonstrat, quod Christus fuerit ille Domi-
nus & Deus qui apparuit Abraham, Gen. 18. Qui pluit super So-
domam & Gomorram sulphur & ignem. De quo David lo-
quitur: Dixit Dominus Domino meo, Psal. 110. & Psal. 45. De-
us Thronus tuus in secula seculi. Quod Pater Filium in
creatione hominis alloquatur: faciamus hominem secun-
dum imaginem nostram, ostenditq; quod non seipsum al-
loquatur, nec elementa, nec deniq; Angelos; verum hæc
ipsa (inquit) à Patre edita progenies ante creaturas omnes una
cum patre fuit, & cum ea Pater colloquitur, prout verbum per

p.106.

Salv-

Salomonem declaravit, principium ante creaturas omnes, hanc ipsam progeniem à Deo genitam esse, quæ sapientia à Salomone vocatur. Et ejusmodi de divinitate Filij Dei testimonijs libri citati referti sunt, verum ex his paucis luce meridiana clarius est, quæ de Christo Filio Dei fuerit Justinianæ sententia. Quod autem incommodè nonnullis de distinctione Filij à Deo conditore universi loquatur, & Patrem Dominum ac Deum dicat Domini ac Dei, qui in terris apparuit, aliâq; ejus generis quæ passim in ejus libris habentur, condonanda erunt isti seculo, quo nondum exorta erant Arrianorum Eunomianorumq; deliria.

38.

Justino cœtaneus erat ATHENAGORAS Atheniensis, Philosophus Christianus, cujus elegantissima pro Christianis extat apologia ad imperatores Romanos, in qua, cum unitatem Dei primo ex philosophorum, deinde etiam scripturæ testimonijs demonstrasset, ac dixisset à Deo per verbum ipsius universum hoc conditum & exornatum esse, addit: Ac ne quis ridiculum esse autmet, quod Deo Filius sit (non enim sicut Poëtæ fabulis suis fingunt) sed Filius Dei Ratio & verbum Patris est in forma & efficacia, ab ipso namq; & per ipsum facta sunt omnia, quod unum sint Pater & filius, & quod Filius sit in patre, & pater in filio, unitate & virtute spiritus. Mens enim, nec non ratio, & verbum Patris est Filius Dei. Et post pauca: Primum is germen est Patris (sive Primogenia soboles Patris) non tanquam factum: à primordio enim Deus mens æterna existens habuit in se ipso rationem & verbum ab æterno LOGICOS rationalis existens. Et paucis interiectis ita concludit: Quis igitur, inquit, non extupegat, si atheos nos vocari audiat, qui dicimus Deum Patrem, & Filium Deum, & Spiritum Sanctum illorum & in unione, virtutem & in ordine distinctionem demonstrantes. Et horum similia ex Athenagora plurima adferre possemus, nisi hæc ad institutum sufficere viderentur.

p. m. Baf.
1565.

p. 229.

39.

Inter Justinum & Athenagoram à Bellarmino collocatur MELITO Sardenſis Episcopus, qui celeberrimus, ut in-

ut inquit Eusebius l. 4. Hist. c. 25. inter ceteros habebatur, pag. 77.
qui & Imperatori Romano (M. Aurelio) apologeticos
libros pro fide Christiana luculentissimos porrexit. Hæc
de Melitone Eusebius. Inter alia autem monumenta,
quæ ad Eusebij notitiam pervenerunt, integer qdam li-
ber erat de Deo incarnato, qui tamen nunc amplius
non extat.

Seculo hoc exeunte vixit ille omnium doctrinarum, 40.
ut inquit Tertull. curiosissimus explorator S. JRENÆUS. adv. Valente
Is de Deo Patre & Filio ejus Jesu Christo scribens cap. 6. cap. 7. p. 449
lib. 3. in hunc modum orditur. Neq; igitur Dominus neq; spiri- pag. 260-
tus Sanctus neq; Apostoli enim, qui non esset Deus definitive & absolute Deum Bas. 1571.
nominaissent aliquando, nisi esset verus Deus, neq; Dominum appellassent,
aliquem ex sua persona, nisi qui dominatur omnium, Deum Patrem & Filium
eius, qui dominium accepit à Patre suo omnis creaturæ, quemadmodum ha-
bet illud: dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis &c. Patrem en.
Filio collocutum ostendit, qui & dedit ei hereditatem gentium, & subiecit ei
omnes inimicos. Et iterum: pluit Dominus à Domino &c. Filium enim
inquit hic significat, qui & Abrahæ locutus sit, & à patre accepisse potestatem
ad iudicandum Sodomitas. Similiter illud: Sedes tua Deus
in æternum, Ps. 45. ad Christum applicat, & addit ex Ps.
82. Deus stetit in Synagoga Deorum, in medio autem Deus discernit: de Pa-
tre & Filio, inquit, & de his qui adoptionem perceperunt dicit. Haec, sunt
Ecclesia: hæc est Synagoga Dei quam Deus, h. e. Filius ipse per semet ipsum
collegit. De quo iterum dicit: Deus Deorum Dominus loqui-
tus est Psal. 50. & alia satis illustra divinitatis Filij DEI te-
stimonio per totum hunc librum tertium videre licet,
& cap. II. libri quarti ita concludit: Ipse igitur Christus cum Pa-
tre vivorum est Deus, qui & locutus est Moyse, qui & patribus manifestatus est. pag. 193.
Et l. 5. de paralytico Marc. 2. Peccata igitur inquit remittens, homi-
nē quidē curavit, semetipsum a. manifeste ostendit quis esset. Si n. nemo potest
remittere peccata nisi solus Deus, remittebat autem hæc Dominus: manife-
stum est quoniam ipse erat verbum Dei, Filius hominis factus, a patre potesta-
tem accipiens quomodo homo & quomodo Deus, & quomodo homo com-
passus est nobis, tanquam Deus misereatur nostri & remittat nobis debita,
nostra, quæ factori nostro debemus Deo. Atq; ita ex hoc etiam
D Patre

Patre, quæ fuit Ecclesiæ fecundi seculi fides de Jesu Nazareno patet.

41.

de script.
Eccl. c. 53.

In tertio seculo floruit Q. Septim⁹ Florens TERTULLIANUS Latinorum primus, sine cujus lectione nullum diem intermittebat, teste Hieronymo, divus Cyprianus. Hic adversus Praxean, qui sublata personarum distinctione docuit unicum Dominum & Patrem ipsum, & natum & passum & crucifixum, ipsum deniq. esse Jesum Christum, insigne volumen conscripsit, quo ostendit tres esse in divina essentia personas. & cap. 2. hanc ponit regulam fidei. Nos v. inquit, unicum quidem Deum credimus, sub hac tñ dispensatione quam œconomiam dicimus, ut unici Dei sit & Filius sermo ipsius, qui ex ipso processerit, per quem omnia facta sunt, & sine quo factum est nihil. Hunc missum à Patre in virginem, & ex ea natum & hominem & Deum, filium hominis & Filium Dei & cognominatum Jesum Christum. Et si omnia hujus generis argumenta hinc enotare vellem, tota illa oratio mihi esset exscribenda, cum in hoc argumento perpetuò occupetur, quare lectores illuc amandamus.

pag. 468.
Bas. 1539.

42.

de script.
Eccl. c. 38.

pag. 91.
Lut. 1629.

pag. 109.

pag. 266.

Tertulliano ætate suppar erat inter Græcos CLEMENS ALEXANDRINUS disertus imprimis & gravis author cujus insignia, ut inquit Hieronymus, feruntur volumina, plenaq. eruditionis & eloquentiæ. hic l. i. pædagogi c. 6. de Christo dicit, Cōsentaneum esse nihil eum addidisse, eum Deus sit, & de tota Trinitate: Unus est universorum Pater, unum est etiam verbum universorum & spiritus sanctus unus & idem ubiq. existens, & cap. 7. Noster autem pædagogus est Sanctus Deus Jesus, dux omnis naturæ humanæ verbum, ipse, inquam, benignus Deus est Pædagogus. Et in fine operis hanc addit precatiunculam, placare tuis ò Pædagoge pueri, Pater auriga Israel, Fili & Pater, unum ambo Domine, præsta ut gratias agamus, laudemus unum Patrem & Filium: Filium inquam pædagogum & Magistrum una eum sancto quoq. spiritu, qui unus est omnia, in quo sunt omnia, per quæ omnia unum, per quæ est æternitas, cuius membra omnes (sumus) cuius gloria & secula, qui est undiquaq. bonus, undiquaq. pulcher, undiquaq. sapiens, undiquaq. iustus, cui gloria nunc & in secula seculorum, A. Itaq. vel hinc liquet quid ille de divinitate Filij Dei senserit. Cle-

Clementem non magno intervallo secutus est
GREGORIUS NEOCÆSARIENSIS Archiepiscopus,
ob miraculorum patratiōem Taumaturgus dictus,
nam ut iste Originis Magister, ita hic discipulus fuit, ut
testatur de Scrip. Eccl. Bellarminus. Hujus præclara
de tota Trinitate confessio, quæ expositio fidei nuncu-
patur, Synodo Constantinopolitanæ III. quæ œcume-
nica V. est in hunc modum Latine versa præmittitur.

Unus Deus Pater verbi viventis, sapientiæ subsistentis, & potentia ac Chara-
cteris sempiterni, perfectus perfecti genitor, pater filii unigeniti. Unus Domi-
nus, solus ex solo, Deus ex Deo, Character & imago deitatis verbum operati-
vum, sapientia consistentiæ omnium comprehensiva, & virtus totius creaturæ
factiva, filii vero veri patris, invisibilis invisibilis ineffabilis ineffabilis, immor-
talis immortalis, sempiternus sempiterni: Unus Spiritus Sanctus ex Deo sub-
sistentiam habens & per filium subsistens, scilicet hominibus imago (vel ut Græca
habent) per filium manifestatus scilicet hominibus, imago filii perfecti perfecta,
in quo manifestatur Deus Pater, qui est super omnia, & Deus Filius qui est
per omnia, Trinitas perfecta gloria & æternitate & regno, & imperio, non divisa,
nec alienata. Non ergo creatum quid, vel servitium in Trinitate, neque ad-
ventitium, tanquam prius non existens, & posterius adveniens. Non ergo
defuit aliquando filius patri, neque filio spiritus, sed inconvertibilis, & immu-
tabilis semper ipsa Trinitas.

Tom. 1. cō.
cil fol. 6.
Col. 1538.

Gregorium subsequitur Sanctus CYPRIANUS Epi-
scopus & Martyr, unus, ut Lactantius ait, & præcipuus
inter Latinos Patres. Ejus de Filio Dei hæc extat in
libro de idolorum vanitate, confessio: *Hic enim virtus
Dei, hic ratio, hic sapientia ejus & gloria, hic in virginem illabi-
tur, carne spiritu Sancto cooperante induitur. Hic Deus noster
hic Christus est, qui mediator duorum hominem induit, quem per-
ducat ad Patrem; Quin quod integros tres libros con-
scripserat contra Judæos, in quibus magnum adducit
ex scriptura testimoniorum apparatus, probans Chri-
stum verum esse & æternum Deum Israelis.*

44.
de Instit.
lib. 5. cap. 1.
pag. 408.
Col. 1522.

Nec aliud de Divinitate Filij Dei docuerat ille re-
condita eruditionis inter Latinos ARNOBIUS, qui ad Christia-
nam

45.

nam fidem conversus, *adversus pristinam religionem libros luculentissimos conscripsit, quibus veluti obsidibus pietatis fœdus (cum Episcopis Christianis) impetravit, ut de eo refert D. Hieronymus in adjunctione ad Chron. Eusebij. Nec quicquam ex eo nunc adducimus, cum in septem libris, quas adversus gentes scripserat, nihil fere agat, nisi quod demonstret Jesum illum Nazarenum esse Filium Dei & verum Deum.*

Tom. 4. pag
84. Bas. 1542.

46.

cap. 80.

pag. 267.
Lugd. 1567.

LACTANTIUS FIRMIANUS Arnobij auditor, ejus⁹ multa opera recenset Hieronymus lib. de scrip. Eccl. ex ijs a. quæ supersunt, septem sunt libri divinarum institutionum, adversus gentes, multis & clarissimis de divinitate Filij Dei testimonijs referti, ex quibus hic adscribere lubet quod 4. lib. cap. 13. dicit: Ipse Deus Pater & origo & principium rerum, quoniam parentibus caret apator atq; ameter à Trismegisto verissimè nominatur, quod ex nullo sit procreatus. Idcirco bis filium nasci oportuit ut ipse fieret apator & ameter: In prima enim nativitate, spiritali ameter fuit, quia sine officio matris à solo Deo patre progeneratus est. In secunda vero carnali apator fuit, quoniam sine patris officio virginali utero procreatus est, ut mediam inter Deum & Hominem substantiam, gerens, nostram hanc fragilem, imbecillèq; naturam quasi manu ad immortalitatem posset educere. Factus est & Dei Filius per spiritum, & hominis per carnem, id est, & Deus & Homo. Pergit deinde ex prophetis vaticinijs demonstrare Deum eum & hominem esse.

47.

de scrip.
Eccles. in
Const. M.

His Colophonis loco adponatur ipse CONSTANTINUS M. imperator, ejus auspicijs coacta est Synodus⁹ Nicæna. Is præter alias orationes unam scripsit, quæ sola nunc superest, ad sanctorum certum, de Christi adventu & divinitate, quæ excudi solet, teste Bellarmino apud Eusebium post libros de vita Constantini.

Et quos hætenus recensui Sancti Patres ante Nicænam synodum vixere: Unde quantus erat de Divinitate fi

te fi

te Filij Dei in primis istis seculis universalis Ecclesie consensus, facile erit colligere: omnes enim isti principes totius orbis Ecclesias vel rexerunt, vel certe docuerunt, ut *Ignatius* Antiochenam, *Polycarpus*, *Melito*, & *Gregorius* Asiaticas, *Irenaeus* Lugdunensem in Gallia, *Iustinus*, *Athenagoras* & *Lactantius* Romanas, *Tertullianus*, *Cyprianus* & *Arnobius* Africanas, *Clemens* Alexandriam, ipse *Constantinus* orbis terrarum Imperator eo nomine Nicæ Synodum coëgit, quò ex toto Christiano orbe confluxerant Episcopi CCC & XIIX innumeris presbyteris & diaconis comitati, qui omnes uno ore CHRISTUM verum & naturalem Deum Patriq; CONSUBSTANTIALEM professi sunt, & in illa fide immoti perstiterunt, exceptis XII vel XIII, qui postea ad Arium defecerunt. Hisce tot tantisq; testib; si quis fidem derogabit, eo ipso doctrinam Apostolicam scriptis & viva voce traditam in dubium vocabit: illi enim Apostolorum partim discipuli, partim alias eorum temporib; vicini, libros Apostolicos in manus nobis tradiderunt, veros à supposititijs discernere docuerunt, verumq; S.^{re} sensum posteritati commendarunt: Verissimum enim esse ait B. Chemnit: primitivam Ecclesiam accepisse ab Apostolis, & viris Apostolicis non tantum textum S.^{re} verum etiam legitimam & nativam ejus interpretationem.

In exam. de
Trad p. 122.

Testimonia vero Ecclesie post Nicænam Synodam adeo sunt multa, adeo conspicua & illustria, adeo deniq; omnibus nota, ut & longum foret, & minus necessarium ea adferre. Tantum q; in compendio notetur quod S. AUGUSTINUS, qui initio V. seculi floruit, scribit l. i. de Trinit. c. 4. ubi opus in hunc modum orditur: Omnes quos legere potui qui ante me scripserunt de Trinitate,

49.

quæ est Deus, divinorum librorum veterum & recētorum Catholici tractatores, hoc intēderunt secundum S. ras docere, quod Pater & Filius, & Sp. Sanctus unus eiusdemq; substantiæ, inseparabili æquabilitate divinā insinuent unitatem, &c. Caput autem istud ita claudit: Hæc etiam est mea fides, quoniam est Catholica fides.

50. Hæc sunt invictissima cū ex S. ra, tū ex prisca antiquitate pro divinitate Filij Dei argumenta, quæ nullo astu, nullo impetu, inde ab Ecclesiæ exordio ad hunc usq; diem convelli quiverunt. Quibus, ne sine corollario hinc discedas addo, quod omnes qui Christi Divinitatem negarunt, pro hæreticis ab Ecclesia semper fuerint habiti, ut id ordine, cum Deo, ostendetur in disput. ad antith. hujus articuli. Deinde quod hanc doctrinam Deus stupendis miraculis asseruit. Deniq; quod pro hac doctrina mortem oppetierint innumeri penè Martyres. Verum hujus generis argumenta ad paganos quidem convincendos maximum habent usum; ad Christianos vero, quales se Photiniani jactant, ijs prorsus non erit opus, cū superiora illa abundè sufficiant. Et tantum de Divinitate Filij DEI, restat ut de Sp. Sancti divinitate paucis agamus.

51. Nec multo pauciora pro divinitate SPIRITUS SANCTI haberi possunt argumenta, quæ ad totidem classes non incommodè referuntur, Nos breviter singulas tantum monstrabimus. Primo itaq; in V. T. to per. spiritum Domini Deum ipsum significari, ipsi fatentur Photiniani, ideoq; probatione hic non eget. Secundo in N. T. to illustria sunt de divin: sp: Sancti testimonia, utpote act. 5. ubi Petrus vers. 3. *Ananias*, inquit, *cur implevit Satanas cor tuum, ut mentireris spiritui Sancto, & vers. seq: non es mentitus hominibus, sed Deo.* Et 1. Cor. 3:16.

An ne-

*An nescitis, inquit Paulus, quod templum Dei estis, & spiritus Domini habitat in vobis. Tertio, quod in V. T. Elajas refert Dominum exercituum sibi dixisse: Vade & dices populo huic, audite audiendo, & ne intelligatis &c. Esa. 6:9. id in N. Testamento Paulus sp. Sancto tribuit act. ult. 25. Eodem modo conferantur loca Psal. 95: 7, & 8. cum ep. ad Heb. cap. 3: 7. & Lev. 16: 2. cum ejusdem ep. cap. 9: 8. & Jer. 31: 33. cum cap. 10: 15. ejusdem ep. Adde quod non nisi ipsius DEI instinctu vaticinati fuerint Prophetae, sicut id & ipsi in librorum suorum exordijs passim inculcant, & Apostol. Petrus testatur 2. ep. cap. 1. At eodem Petro teste, Sp. Sancti instinctu locuti sunt Prophetae, versu eodem. Quarto Sp. Sancto tribuuntur divinae proprietates ut *immensitas* & quæ hanc continuo sequitur *omnipresencia*, Psal. 139: 7, & *omniscientia* 1. Cor. 2: 10. & deniq; divinus cultus, quod & templum possideat ut patet ex 1. c. 1. Cor. 3: quodq; c. 6. 19. repetitur, & in ejus nomen baptizemur Matth. 28: 19. Quinto adscribuntur ei etiam opera, quæ non nisi à solo Deo proficisci possunt, ut Creatio Psal. 33: 6. & Job. 33: 4. *Iustificatio* & *Salvatio* 1. Cor. 6: 11. & *Ecclesiæ gubernatio* act. 20: 28. Huc deniq; Sexto accedit primitivæ Ecclesiæ consensus, ut id ex superioribus est manifestum. Quibus omnibus Coronidis loco addi potest, quod hic solus Patri & Filio passim in S. S.^{ra} annumeretur, præcipue vero in Baptismi formula Matth. 28: 19. & in illustri illo de Trinitate testimonio 1. Job. 5: 7. *Tres sunt qui testantur in celo, Pater, Verbum & Spiritus Sanctus.* Et deniq; in clausula illa post. ep. Pauli ad Corinth. quæ etiam præsentem disputationem terminabit: *Gratia Domini Jesu Christi & Charitas Dei, & communicatio Sp. Sancti sit cum omnibus, Amen.**

Pra-

Præstantissimo & Doctissimo

DN. ANDREÆ DANIELIS T.

de S. S. Trinitate disputanti amico, &
populari honorando.

Quam felix omen! Trinunus namq; videtur
Rite exercitium claudere dulce schola.
Trinunus ducatq; gregem fortiq; reducat
Huncce lacerto olim: sic voceoq; precorq;.

In amicitia signum apposuit

JOHANNES ELAI MIN.

Phil. p. t. Decan.

ESto profane procul, qui sanctum agnoscere numen
Tardas, & curam negligis usq; DEI.
Sed tu Coelestis felix athleta Palestræ
THRETZI, sic charitum præmia digna feres;
Quod Martis quadam saevi sub imagine belli,
Disrumpas validâ Gordia vincla manu;
Quæ Satanæ longo connectunt agmine fratres
Quo pia gens pereat, tota dicata DEO.
Perge bonis avibus, coeptisq; tuis DEUS adsit.
Nominis in laudem dirigat ipse sui.

L. M. g.

JOHANNES MATTHIÆ GARTZIUS

Arbog.